

UDK 321.01(048)

Primljeno: 15. 05. 2021.

Stručni rad
Professional paper

Anes Makul

ZA SCIJENTIZACIJU POLITIKE, PROTIV SCIJENTOKRATIJE

(Esad Zgodić, *Naučnici i upravljanje državom I-III*, Slovo bosansko, Sarajevo, 2020)

Nekoliko dana prije inauguracije novog predsjednika Sjedinjenih Američkih Država 2021. godine, online izdanje američkog magazina "Science" citiralo je novog predsjednika Joe Bidena, koji je kazao da će „naučnici i nauka“¹ predvoditi borbu protiv pandemije Korona virusa. Najava najmoćnijeg čovjeka na svijetu opisuje plan donošenja racionalnih odluka koje su zasnovane na naučnim saznanjima i u kojem će naučnici kreirati glavne smjernice za ublažavanje posljedica pandemije. Drugim riječima, ova najava bi se mogla tumačiti i kao scijentizam – vjerovanje da je jedino nauka mjerodavna dati odgovore.

Citat o nauci i naučnicima kao predvodnicima borbe protiv pandemije na dobar način oslikava aktuelnost knjige *Naučnici i upravljanje državom* profesora emeritusa Esada Zgodića, objavljene u tri toma, a koja će ovdje biti prikazana. Ovo djelo tematizira ulogu naučnika i upravljanje državom, ali i potencijalnu scijentokratiju – vladavinu naučnika, koji bi, barem teoretski, argumentirano i na naučnim saznanjima, donosili odluke za dobrobit države. Ipak, opširan pregled najvažnijih globalnih debata na 1295 strana i u 23 poglavlja ove knjige svjedoči da u naučnoj zajednici ne postoji jedinstveno stajalište o istini.

Knjiga počinje pregledom definicija religije i njene važnosti u društvu, a nastavlja se pitanjima o politici, gdje se pravi razlika idealizma i realpolitike te pitanjima na

¹ Bidenproposes a science-led New Deal to end pandemic suffering; <https://www.sciencemag.org/news/2021/01/biden-proposed-science-led-new-deal-end-pandemic-suffering>

koji način treba upravljati državom. Autor također donosi pregled razmišljanja značajnih naučnika o načinu na koji treba urediti državu. Tako, primjerice, navodi Pola Tagarda, koji zagovara liberalnokapitalističko uređenje u kojoj država treba osigurati minimum, ali da se ljudi trebaju boriti za sebe. S druge strane, navodi se primjer Alberta Einsteina, koji odbija svaku vrstu ekstremizma.

Zgodić, govoreći o naučnicima, naglašava da „... među njima nema saglasnosti oko toga što je to naučna istina u poimanju brojnih komponenti javnih politika: nemaju, podsjetimo, saglasnosti o tome što je naučna istina, na primjer, o genetskom inženjeringu i GMO-hrani, cjepivima, holesterolu, krvnom pritisku, liječenju tumora, izmišljenim bolestima, klimatskim promjanama te njihovim antropogenim i neantropogenim uzročnicima, nuklearnoj energiji i bioenergiji, značaju gena, eugenike i epigenike, preinakama ljudskog genoma, dizajniranju djece i kloniranju, početku ljudskog života, abortusu i eutanaziji, seksualnim orijentacijama, budućnosti ljudske reprodukcije uz asistenciju biotehnologije, državnim arhivama DNK, porijeklu i značenju siromaštva i socijalne nejednakosti, umjetnoj inteligenciji, perspektivama ljudskog rada, neuronaučnom oblikovanju mišljenja, volje, emocija i ponašanja ljudi, i sl.“ (I: 273-274).

Taj nedostatak saglasnosti sadržan je u debatama u poglavljima, te ih navodimo sve: Vrijednosti: Svrha i etika nauke, Stvarnost: Protuetičko ponašanje, Normativne zamisli: Dobra država, Pitanja: Šta preokupira?, Naučna politika: Stanovišta naučnika, Klimatska politika: Šta se događa, Energetska politika: Konsenzus i disenzus, Geopolitika: Sukobi oko vode, Demografska politika: Rast stanovništva i sterilizacija, Rasistička politika: Dekonstrukcija, Politika sigurnosti: Nadziranje i kontrola uma, Sekularna politika: Naučnici i religija, Obrazovna politika: Kritike i htijenja, Politika ljudskih prava: Prava ateista, Eugenistička politika: Obećanja i sporenja, Reproductivna politika: Kontroverze, Poljoprivredna politika: GM hrana i alternative, Zdravstvena politika: Istine i obmane, Konzervativna politika: O siromaštvu, Socijalna politika: Empatija, altruizam, solidarnost, Radna politika – Vještačka inteligencija i robotizacija, Scijentokratija: Mogu li naučnici zamijeniti političare, Za kraj: Moć – pouke političarima.

Broj i naslovi poglavlja upućuje na jednu širinu koju je autor ponudio čitaocu i koja zapravo daje veoma dobar pregled najvažnijih globalnih debata današnjice o temama kojima je knjiga posvećena. Svako poglavlje donosi pregled suprotstavljenih stajališta o pojedinim pitanjima. Tom prilikom autor navodi brojne primjere te citira brojne naučnike, čiji biografski podaci su važan dio djela, jer često upravo vlastito iskustvo naučnika determinira njegove stavove o određenim pitanjima. Knjiga otvara mnoga pitanja koja su i dalje relevantna. Koja je svrha nauke? Da li je nauka jedina

istina? Da li nauka treba biti „servis“ građanima, kako bi se na osnovu nje mogle donositi odluke za dobrobit svih? Na koji način treba iskoristiti stečena znanja?

Upravo pitanje o načinu korištenja stečenih znanja povlači za sobom pitanje etike, kao jedno od bitnijih na koja se autor osvrće. Ovo se prvenstveno odnosi na način upotrebe stečenih naučnih saznanja. Zgodić pledira da naučnici ne trebaju ostati etički neutralni, već se jasno trebaju odrediti, jer „...normativna etika odgovornosti nauke uključuje u sebe i njihovu obavezu da kroz javni aktivizam ukazuju političkoj i građanskoj javnosti na opasnosti koje se produciraju s naučnim otkrićima te s njihovim tehničkim, tehnološkim, ekonomskim i političkim primjenama, a ne samo na njihove dobre strane ili blagotvorne implikacije“ (III: 296).

Religija također u ovom djelu zauzima bitno mjesto, a posebno su bitna etička pitanja gdje se religija pojavljuje kao odrednica uvjerenja pojedinih naučnika ili donosilaca odluka koji koriste vlastito tumačenje religije kako bi potvrdili ili opravdali odluke koje donose ili stavove koje zastupaju. Također, kroz cijelo djelo autor povlači kritiku kapitalizma iz čega se može iščitati i ideja o svrsi nauke kao svojevrsnom servisu, od kojeg treba koristiti imati cjelokupno društvo. Ta kritika kapitalizma se proširuje i na naučnike koji svoje znanje i naučna dostignuća komercijaliziraju. Autor zauzima jasan stav i kada kritizira rasne teorije u poglavlju „Rasistička politika: Dekonstrukcija“ ili kada prihvata tezu da su klimatske promjene rezultat ljudskog djelovanja.

O ulozi nauke prilikom donošenja odluka u politici, autor navodi više primjera, od kojih ćemo navesti dva. Oba primjera se odnose na bivše predsjednike Sjedinjenih Američkih Država – jednog republikanskog, drugog demokratskog. Džordž W. Buš je, govoreći o vlastitom protivljenju abortusu i usvajanju mjera kako bi se otežao abortus, pojasnio na osnovu čega je donosio takve odluke. Navodi, „Moja vjera i moja savjest doveli su me do zaključka da je ljudski život svet. Bog je stvorio čovjeka na svoju sliku, dakle svaka je osoba važna u Njegovim očima. Meni se činilo da je nerođeno dijete, iako ovisno o svojoj majci, i dalje zasebno i nezavisno biće koje samo po sebi zaslužuje zaštitu“ (II: 365).

U predizbornoj kampanje Barak Obama je izjavio da u formatiranju državne politike sluša „... ono što naši naučnici imaju da kažu, čak i kad je neugodno... Zato je najvažniji cilj nauke potraga za znanjem, istinom i većim razumevanjem sveta oko nas. To će biti i moj cilj kad preuzmem dužnost predsednika“ (III: 302). Navedena dva primjera ukazuju ne samo na različite determinante koje određuju djelovanje i na koji način, odnosno, da li uopće koristiti naučna dostignuća, već i na ideološku borbu koja se vodi među predstavnicima dviju stranaka – gdje Republikanci zastupaju konzervativne stavove, a Demokrate liberalnije stavove.

Autor navodi da ovo djelo može „... sudjelovati u inoviranju etabliranih politoloških teorija koje se preokupiraju interpretacijama tvorenja javnih politika u savremenim državama“ (III: 274). Međutim, bilo bi pogrešno Zgodićevu trotomnu studiju ostaviti samo u politološkom okviru, jer ono izlazi iz tog okvira i predstavlja vrijednu literaturu koja može biti korisna svakom političaru koji obnaša neku javnu funkciju, jer, između ostalog, podsjeća na bitnost naučne pismenosti. A upravo se u svojim „poukama političarima“ i obraća njima. Osim toga, studija može biti i vrijedan dodatak općem znanju svakog pojedinca.

Autor zaključuje da bi scijentokratija bila nemoguća i nepoželjna, između ostalog, i zbog „relevantnog uticaja vannaučnih silnica na naučna istraživanja, interpretacije naučne istine i djelatnosti naučnika kao naučnika i građanskih individua...“ (III: 349), a bila bi i „antipod demokratiji: za proemancipatorsku politiku koja pluralističku demokratiju smatra svojim supstancijalnim određenjem to je, svakako, jedan od esencijalnih argumenata protiv htijenja da se ustanovi vladavina naučnika...“ (III: 350), te da „nauka i naučnici ne mogu biti supstitucija za političare, a scijentokratija za demokratiju“ (III: 353).

Godina izdanja knjige predstavlja koincidenciju s vremenom u kojem se svijet bori protiv posljedica pandemije Korona virusa, što naglašava aktuelnost knjige, jer se uporedo također vode debate o najboljem odgovoru na ublažavanju posljedica pandemije, ali i gdje naučnici „vode glavnu riječ“. Ipak, treba istaći, da je bilo koje vrijeme pravo vrijeme za ovakvu, poglavito zbog debata koje će postojati i u budućnosti, kada će prezentirane teme i dalje biti u fokusu naučnih rasprava, ali će se s novim saznanjima i razvojem novih mogućnosti otvoriti i neke nove debate, koje na kraju i jesu korisne jer podstiču naučnike da ostvaruju bolje rezultate.

Adresa autora
Authors' address

Anes Makul
Univerzitet u Tuzli
Filozofski fakultet
anes.makul@gmail.com